

Internationalisering als meerwaarde voor het mbo

De kwaliteitsagenda onder de loep

Gabriela van Staden
Suzan Kommers

20 oktober 2021

Samenvatting

Internationalisering wordt veelal beschreven als meerwaarde voor de Nederlandse mbo-student, de arbeidsmarkt en de kwaliteit van het onderwijs. Internationalisering draagt echter alleen bij aan de onderwijskwaliteit als het breed en met zorg wordt geïmplementeerd en voor iedere student toegankelijk is (Van Engelshoven, 2018). Hoe internationalisering in het mbo bijdraagt aan de kwaliteit van het onderwijs is tot nu toe onderbelicht gebleven.

In dit onderzoek hebben we bekeken hoe mbo-scholen internationalisering beschrijven in relatie tot de kwaliteit van het onderwijs in de kwaliteitsagenda's. Hoe komen daarin internationaliseringsdoelen, activiteiten, randvoorwaarden en onbedoelde negatieve effecten van internationalisering terug?

De resultaten van dit onderzoek bieden handvatten om internationalisering te borgen om zo de kwaliteit van het mbo-onderwijs te verbeteren.

- **Internationaliseringsdoelen:** Een van de voornaamste redenen die wordt genoemd om te internationaliseren is het versterken van internationale competenties bij studenten. De bijdrage van internationalisering aan de maatschappij of verankering van Sustainable Development Goals (SDG's) wordt het minst genoemd.
- **Internationaliseringsactiviteiten:** De meeste mbo-scholen geven in hun kwaliteitsagenda's aan in te zetten op uitgaande studentenmobiliteit, *internationalisation at home* en talentprogramma's. Er wordt nog weinig gebruik gemaakt van de diversiteit in en rondom de school voor het ontwikkelen van internationale en interculturele competenties.
- **Randvoorwaarden:** Internationale partnerschappen worden in de kwaliteitsagenda's het meest genoemd als randvoorwaarde voor internationalisering, gevolgd door het opleiden van internationaal competente docenten en medewerkers. Er is weinig aandacht voor informatievoorziening en praktische ondersteuning en taalbeleid.
- **Negatieve effecten:** Mbo-scholen besteden in hun kwaliteitsagenda's niet of nauwelijks aandacht aan de negatieve effecten van internationalisering op het gebied van duurzaamheid en inclusie.

Onze analyse laat zien dat internationalisering steeds meer in dienst komt te staan van de onderwijskwaliteit. Om de meerwaarde van internationalisering voor het mbo te vergroten, is echter meer aandacht nodig voor de toegankelijkheid en de onbedoelde negatieve effecten van internationalisering. Ook is er meer aandacht nodig voor het voeren van bewust taalbeleid. Hiervoor worden in het rapport concrete aanbevelingen gedaan.

De kwaliteitsagenda's vormen een belangrijke stimulans voor scholen om de onderwijskwaliteit te verbeteren. Door internationalisering daarbij op de juiste manier in te zetten, vergroot je de meerwaarde voor school, student en de docent. Internationalisering is dan een effectief middel om studenten te laten groeien in hun persoonlijke ontwikkeling, wereldburgerschapsvaardigheden en beroepscompetenties.

English summary

Internationalisation is often described in terms of its added value for Dutch VET students, the labour market and the quality of education. However, internationalisation only contributes to the quality of education if it is implemented broadly and carefully, and in a way that is accessible to every student (Van Engelshoven, 2018). How internationalization in VET affects education quality has so far been unexplored.

In this study, we looked at how VET schools view internationalisation in relation to education quality by looking at how internationalisation is incorporated in their quality agendas. We specifically looked at how internationalisation goals, activities, preconditions, and possible unintended negative effects of internationalisation are reflected in schools' quality agendas.

The results of this research provide insight into how internationalisation can be safeguarded in order to improve the quality of VET education in the Netherlands.

- **Internationalisation goals:** One of the main reasons cited for internationalisation is to strengthen students' international competencies. The contribution of internationalisation to society and embedding Sustainable Development Goals (SDGs) are the least mentioned reasons.
- **Internationalisation activities:** Most VET schools indicate in their quality agendas that they focus on outgoing student mobility, internationalisation at home, and talent programmes. Little use is made of diversity in and around the school for the development of international and intercultural competences.
- **Preconditions:** International partnerships are most often mentioned in the quality agendas as a precondition for internationalisation, followed by the training of teachers and staff to strengthen their international and intercultural competencies. However, little attention is paid to information provision and practical support for internationalisation activities. Language policy is also seldom mentioned.
- **Negative effects:** The quality agendas place little or no emphasis on the negative effects of internationalisation in relation to sustainability and inclusion.

Our analysis shows that internationalisation increasingly serves the quality of education. In order to increase the added value of internationalisation for VET however, more focus is needed on accessibility and the negative effects of internationalisation. More emphasis is also needed on pursuing a conscious language policy. The report makes concrete recommendations in all three areas.

Quality agendas are an important stimulus for schools to improve the quality of the education they provide. By applying internationalisation in the right way through the quality agendas, you can enhance the added value for school, student, and teacher. As such, internationalisation is an effective means of facilitating growth in students' personal development, global citizenship skills, and professional competencies.

Inhoud

Samenvatting	2
English summary	3
A. Inleiding	6
Beleidscontext	6
Kwaliteitsagenda	6
Doel van dit rapport	7
B. Analyse	7
Mapping Internationalisation instrument (MINT)	7
Doelen van internationalisering	8
Internationaliseringsactiviteiten	8
Faciliteiten	8
People, Planet, Prosperity (3P)	8
C. Resultaten	9
Gebruikte kwaliteitsagenda's	9
Internationaliseringsdoelen	10
Internationale- en interculturele competenties vergroten belangrijkste doelstelling	10
Proflering en reputatie met name in groene onderwijssector	10
Internationalisering als middel om kwaliteit van onderwijs te verhogen	11
Bijdrage leveren aan maatschappij en SDG's weinig genoemd	11
Continuïteit bewaken weinig genoemd ondanks teruglopende studentenaantallen	11
Internationaliseringsactiviteiten	12
Internationalisering abroad & at home	12
Wrijving tussen excellentie en inclusie	13
Internationalisering van werknemers en docenten	13
Diversiteit in en rondom de school beperkt genoemd	14
Randvoorwaarden	14
Scholen zetten in op internationale partnerschappen	14
Internationaal competente docenten	15
Financiering belangrijke voorwaarde voor internationalisering	15
Beperkte aandacht voor organisatie, informatievoorziening, huisvesting en diversiteit & inclusie	16
Bewust taalbeleid	16
Onbedoelde effecten	16
D. Discussie en aanbevelingen	17
Internationale ervaring voor alle studenten	17
Meer aandacht gewenst voor negatieve effecten van internationalisering	19
Taalbeleid	19
Duurzaam internationaliseren	19

E. Beperkingen van het onderzoek	20
F. Conclusie	20
G. Literatuurlijst	22
H. Eindnoten	23

A. Inleiding

Internationalisering en de onderwijskwaliteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Internationaliseren kan de kwaliteit van het onderwijs positief beïnvloeden en daarmee de meerwaarde vergroten, indien het “breed wordt opgevat en met zorg wordt geïmplementeerd”. Bovendien moet de kwaliteit van het onderwijs voorop staan wanneer een school besluit te internationaliseren (Van Engelshoven, 2018).

Terwijl internationalisering steeds meer voeten in de aarde krijgt in het mbo (Nationaal Agentschap Erasmus+, 2018; Nuffic, 2021), is er nog weinig onderzoek gedaan naar de meerwaarde van internationalisering op de onderwijskwaliteit in deze sector (IBO, 2019; Kommers et al., 2020). Tegelijkertijd zijn er zorgen over onbedoelde negatieve gevolgen van internationalisering op de kwaliteit van het onderwijs.

De kwaliteit van het onderwijs kan op meerdere manieren geborgd worden in het mbo. Kwaliteitsagenda's zijn een belangrijk middel om een impuls te geven aan de onderwijskwaliteit (zie ook hieronder). In dit rapport reflecteren we op de vraag hoe mbo-scholen, specifiek in hun kwaliteitsagenda's, aandacht hebben voor internationalisering en positieve en negatieve effecten ervan op de kwaliteit van het onderwijs.

Beleidscontext

De aanleiding voor dit onderzoek is de kamerbief 'Internationalisering in Evenwicht' van Van Engelshoven (2018) waarin zij beschrijft dat internationalisering van het onderwijs van meerwaarde is voor de student, de onderwijsinstelling, de Nederlandse kenniseconomie en de arbeidsmarkt.

Voor de student zit de meerwaarde van internationalisering in de socialisatie, persoonsvorming en kwalificatie voor de arbeidsmarkt. Studenten die internationale competenties hebben ontwikkeld zijn namelijk beter toegerust om te werken op de internationaal georiënteerde arbeidsmarkt en om deel te nemen aan de diverse Nederlandse samenleving. Hiermee draagt internationalisering bij aan de kwaliteit van het onderwijs (Van Engelshoven, 2018). Internationalisering is echter alleen van toegevoegde waarde voor de kwaliteit van het onderwijs als het “breed wordt opgevat en met zorg wordt geïmplementeerd” en voor iedere student toegankelijk is (Van Engelshoven, 2018). Bovendien stelt zij dat er een bewust taalbeleid gevoerd moet worden waarin de kwaliteit van het onderwijs altijd voorop staat.

Kwaliteitsagenda

Met dit rapport willen we inzicht geven in de manier waarop mbo-scholen internationalisering beschrijven in relatie tot de kwaliteit van het onderwijs, en hoe ze daarmee de Nederlandse mbo-student een hogere meerwaarde kunnen bieden. Hiertoe hebben we de kwaliteitsagenda's van mbo-scholen geanalyseerd.

De kwaliteitsagenda's zijn gebaseerd op het meerjarig strategisch plan van de school. Met de kwaliteitsagenda's maken mbo-scholen afspraken met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) over hoe zij de kwaliteit van de school willen verhogen. Voor het uitvoeren van de plannen krijgen zij budget vanuit OCW, in totaal €1,6 miljard voor de periode 2019 tot 2022. Daarvan is 25% van het budget resultaatafhankelijk. Dit budget wordt pas toegekend als de gemaakte afspraken voldoende zijn nagekomen.

Mbo-scholen bepalen zelf aan de hand van de regionale situatie waaraan zij het geld besteden. Bijvoorbeeld aan het verbeteren of veranderen van opleidingen om beter aan te sluiten bij de behoeften vanuit de arbeidsmarkt, professionalisering van medewerkers en het ontwikkelen van onderwijsaanbod voor een leven lang ontwikkelen. Hierbij werken de mbo-scholen samen met bedrijven, gemeenten en andere scholen uit de regio. Van het budget mag de school 2/3 besteden aan zelfgekozen doelen en 1/3 moet besteed worden aan 3 speerpunten: jongeren in een kwetsbare positie; gelijke kansen in het onderwijs; en onderwijs dat voorbereidt op de arbeidsmarkt van de toekomst (Van Engelshoven & Heerts, 2018). Internationalisering wordt niet expliciet genoemd als speerpunt, maar kan ingezet worden om gekozen doelen te behalen.

Doel van dit rapport

Met dit rapport brengen we in kaart hoe mbo-scholen internationalisering beschrijven in hun kwaliteitsagenda's. Dat doen we door vier onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Welke **doelen** streven mbo-scholen na met internationalisering?
2. Op welke **activiteiten** zetten mbo-scholen in om hun internationaliseringsdoelen te bereiken?
3. In hoeverre worden **faciliteiten** genoemd die noodzakelijk zijn voor de internationaliseringsactiviteiten?
4. In hoeverre wordt er aandacht besteed aan eventuele **onbedoelde effecten** van internationalisering?

Hieruit volgen aanbevelingen over hoe internationalisering geïntegreerd kan worden in het mbo met als doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, zodat internationalisering van meerwaarde is voor de mbo-school, de student en de docent.

De voor dit onderzoek gebruikte kwaliteitsagenda's lopen af in 2022. De conclusies van dit onderzoek kunnen gebruikt worden om aan een mogelijke vervolg op de kwaliteitsagenda's invulling te geven. En ook als zo'n vervolg er niet komt, helpen de inzichten en aanbevelingen in dit rapport om internationalisering in te zetten voor verbetering van de kwaliteit van het onderwijs.

B. Analyse

Om antwoord te geven op de vier onderzoeksvragen zijn alle kwaliteitsagenda's van Nederlandse mbo-scholen geanalyseerd volgens twee theoretische kaders. Deze kaders gebruikte Nuffic eerder in een inventarisatie van de internationaliseringsplannen van hoger onderwijsinstellingen (Kommers et al., 2021). De kaders zijn gebaseerd op het *Mapping Internationalisation instrument* (MINT) en het *People, Planet, Prosperity* (3P) kader. De kaders staan hieronder toegelicht.

Mapping Internationalisation instrument (MINT)

Het MINT instrument is in 2009 door Nuffic ontwikkeld in samenwerking met hoger onderwijsinstellingen, bedoeld om internationaliseringsactiviteiten en doelen van instellingen in kaart te brengen. MINT kan instellingen helpen bij het verkrijgen van een compleet overzicht van al hun activiteiten en doelstellingen; het formuleren van een internationaliseringsprofiel; het verbeteren van het internationaliseringsbeleid en het voor het verkrijgen van een accreditatie.

MINT bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Doelen van internationalisering
2. Internationaliseringsactiviteiten
3. Faciliteiten
4. Kwaliteitsborging
5. Kerncijfers

De eerste 3 onderdelen uit dit kader (doelen, activiteiten en faciliteiten) vormden de basis van onze analyse. Hieronder worden deze uitgewerkt.

Doelen van internationalisering

Internationalisering is geen doel op zich, maar een middel om de internstellingsmissie te bereiken. Mogelijke doelen die instellingen door middel van internationalisering bereiken, zijn:

- Ontwikkeling van internationale en interculturele competenties van studenten
- Kwaliteit van onderwijs en onderzoek verbeteren
- Maatschappelijke bijdrage leveren
- Continuïteit van studentenaantallen behouden
- (Internationale) reputatie versterken

Internationaliseringsactiviteiten

Instellingen kunnen verschillende activiteiten inzetten om de internationaliseringsdoelen te bereiken. Voorbeelden zijn:

- Uitgaande mobiliteit (e.g. studieonderdeel of stage in het buitenland, uitwisselingen, excursies)
- Internationalisering van het curriculum
- *Internationalisation at home* (e.g. virtuele uitwisselingen)
- Internationalisering van medewerkers
- Internationale studentenpopulatie stimuleren
- Internationale kennisdeling
- Tweektalig onderwijs
- Transnationaal onderwijs

Faciliteiten

Onder faciliteiten vallen ondersteunende voorzieningen die essentieel zijn om internationaliseringsactiviteiten succesvol te kunnen organiseren. Voorbeelden zijn:

- Praktische faciliteiten, zoals huisvesting en visadiensten
- Informatievoorziening
- Internationale partnerschappen
- Taalbeleid
- Financiering

Tot nu toe is het MINT uitsluitend gebruikt voor het in kaart brengen van internationaliseringsbeleid in het hoger onderwijs, maar de tool is ook zeer bruikbaar om internationalisering in het mbo in kaart te brengen. In dit onderzoek is gekeken in hoeverre de bovenstaande aspecten genoemd worden in de mbo kwaliteitsagenda's.

People, Planet, Prosperity (3P)

Tegenwoordig is er steeds meer aandacht voor de negatieve effecten van internationalisering. Van Engelshoven (2018) uitte haar zorgen over de kwaliteit van anderstalig onderwijs. Daarnaast bestaan er zorgen over CO₂ uitstoot die met studentenmobiliteit gemoeid gaat

en over kansengelijkheid in internationalisering. Deze, vaak onbedoelde, negatieve effecten worden veelal over het hoofd gezien. Het is daarom interessant om te kijken in hoeverre deze effecten terugkomen in de kwaliteitsagenda's.

Voor het analyseren van de onbedoelde effecten is gebruik gemaakt van het People, Planet, Prosperity (3P) kader. Dit kader ligt aan de basis van de *Sustainable Development Goals* (SDG's) van de Verenigde Naties. Daarbij is specifiek gekeken naar kansengelijkheid, milieu en ongelijkheid in partnerschappen.

In het onderzoek kan overigens niet worden nagegaan of internationalisering "met zorg is geïmplementeerd", zoals Van Engelshoven (2018) in de kamerbrief aanbeveelt, daarvoor zijn de kwaliteitsagenda's niet geschikt.

C. Resultaten

In de volgende paragrafen worden de kwaliteitsagenda's beschreven die zijn gebruikt voor de analyse. Vervolgens gaan we dieper in op hoe er in deze kwaliteitsagenda's wordt gesproken over de 1) internationaliseringsdoelen, 2) activiteiten, 3) randvoorwaarden en 4) de onbedoelde effecten van internationalisering.

Gebruikte kwaliteitsagenda's

Voor dit onderzoek zijn de kwaliteitsagenda's van alle bekostigde mbo-scholen geanalyseerd. In totaal zijn er 60 kwaliteitsagenda's, afkomstig van 62 mbo-scholen (een aantal scholen hebben gezamenlijke kwaliteitsagenda's). Van de kwaliteitsagenda's zijn er 40 afkomstig van roc's, 9 van vakscholen en 11 van aoc's, zie ook tabel 1.

Er is een grote verscheidenheid in de mate waarin internationalisering aan bod komt in de kwaliteitsagenda's. In 10 van de 60 kwaliteitsagenda's wordt internationalisering niet genoemd. In de overige kwaliteitsagenda's verschilt de mate waarin internationalisering is geïntegreerd in het document. Waar in sommige kwaliteitsagenda's een enkele zin of alinea verwijst naar internationalisering, omvat internationalisering in een aantal kwaliteitsagenda's een geheel hoofdstuk of paragraaf. In de meeste kwaliteitsagenda's komt internationalisering meerdere keren terug in het document.

Tabel 1. Aantal kwaliteitsagenda's per type mbo-school

Type mbo-school	Totaal aantal kwaliteitsagenda's	Internationalisering genoemd in kwaliteitsagenda
Regionale opleidingscentra	40	35
Agrarische opleidingscentra	9	8
Vakscholen	11	7
Totaal	60	50

Het ontbreken van internationalisering in de kwaliteitsagenda betekent overigens niet dat de school geen aandacht besteedt aan internationalisering. Mogelijke reden voor het ontbreken van uitgebreid internationaliseringsbeleid in de kwaliteitsagenda's is dat internationalisering geen vast onderdeel is van de kwaliteitsagenda's of dat scholen de keuze maken om internationalisering in andere beleidsstukken op te nemen.

Internationaliseringsdoelen

Mbo-scholen noemen verschillende doelstellingen van internationalisering in de kwaliteitsagenda's (zie tabel 2). Internationale- en interculturele competenties voor studenten wordt veruit het meest genoemd van alle doelstellingen. Het leveren van een maatschappelijke bijdrage (aan de SDG's) en continuïteit bewaken kwamen het minst naar voren in de kwaliteitsagenda's.

Tabel 2. Aantal mbo-scholen voor elk van de genoemde doelstellingen

Veel genoemde doelstellingen	Aantal mbo-scholen	Weinig genoemde doelstellingen	Aantal mbo-scholen
Internationale en interculturele competenties van studenten versterken	20	Bijdragen aan SDG's	1
Profilering en reputatie	9	Continuïteit bewaken van studentenaantallen	1
Verhogen kwaliteit van onderwijs	7	Maatschappelijke bijdrage	4

Internationale- en interculturele competenties vergroten belangrijkste doelstelling

De meest genoemde reden voor mbo-scholen om te internationaliseren is om studenten voor te bereiden op de arbeidsmarkt van de toekomst door de ontwikkeling van internationale- en interculturele competenties. Door internationalisering wordt het arbeidsperspectief van de student vergroot en kan de student een concurrerende positie op de arbeidsmarkt innemen. Het gaat hierbij met name om het verhogen van internationaal bewustzijn, internationale oriëntatie, culturele sensitiviteit en meertaligheid. Studenten moeten kunnen communiceren en samenwerken in internationale contexten. Door aantal scholen wordt dit ook wel wereldburgerschap genoemd. Bovendien wordt in de kwaliteitsagenda's gesteld dat internationalisering excellentie en talentontwikkeling van de student kan bevorderen.

Profilering en reputatie met name in groene onderwijssector

Door 9 mbo-scholen wordt profilering en reputatie genoemd als doelstelling van internationalisering. Hiervan bieden 4 scholen groen onderwijs aan (aoc's). Nederland is een voorloper in het oplossen van mondiale vraagstukken op het gebied van voeding, duurzaamheid en leefbaarheid. Hiermee heeft de groene onderwijssector een internationale toppositie en dat wil de sector graag behouden. Om deze toppositie te behouden, wordt er door scholen ingezet op internationalisering van het onderwijs, zoals geïllustreerd door het Nordwin College (2019, pp. 32):

“Ook Nordwin College wil eraan bijdragen dat we in Nederland internationaal voorloper blijven in het oplossen van grote mondiale en regionale vraagstukken op het gebied van voeding, duurzaamheid en leefbaarheid. Wij zetten ons dus in voor het versterken van de internationalisering van het onderwijs. Internationalisering in het onderwijs moet geen doel zijn op zich, maar is heel goed voor onderwijs, arbeidsmarkt en internationale betrekkingen. Daarmee is internationalisering niet een leuke bijkomstigheid, maar een must voor de opleiding van de student. Nordwin College wil en kan hierin niet achterblijven”.

Internationalisering als middel om kwaliteit van onderwijs te verhogen

Het verbeteren van de kwaliteit van onderwijs wordt door 7 mbo-scholen expliciet genoemd in de kwaliteitsagenda's. Het Aeres (2019, pp. 7) benoemt internationalisering als een kwaliteitskenmerk en stelt daarbij het volgende:

“Het belang van internationalisering neemt toe in het werkveld waarvoor Aeres werkt. Een internationale dimensie in onderwijs, onderzoek en dienstverlening draagt bij aan de kwaliteit van het primaire proces, waarbij internationalisering binnen Aeres vele uitingsvormen kent”.

Het is aannemelijk, al dan niet expliciet genoemd, dat alle scholen die internationalisering in de kwaliteitsagenda opnamen, internationalisering zien als een middel om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. De kwaliteitsagenda dient er immers voor om aan te duiden op welke vlakken de scholen meer willen investeren ten behoeve van de kwaliteit van het onderwijs.

Bijdrage leveren aan maatschappij en SDG's weinig genoemd

Het leveren van een maatschappelijk bijdrage door middel van internationalisering wordt door enkele scholen genoemd. Landstede groep (2019, pp. 34) stelt hierbij het volgende doel:

“We dragen bij aan een samenleving waarin iedereen erbij hoort en waarin mensen verantwoordelijkheid willen dragen voor zichzelf, hun leefgemeenschap, de samenleving en de wereld om hen heen. Dat begint bij wie we zelf zijn: wereldburgers in een inclusieve organisatie, waar iedereen zich welkom voelt”.

In 2020 heeft de MBO Raad de SDG's in haar meerjarenvisie verankerd en een groot aantal mbo-scholen zet zich al actief in op de 17 thema's (MBO Raad, 2020). Het bijdragen aan de SDG's door middel van internationalisering wordt echter nog maar door één school genoemd. Het Friesland College benoemt in de kwaliteitsagenda dat hun koersplan geïnspireerd is op de 17 *Sustainable Development Goals* van de Verenigde Naties, waarin vastgelegd is hoe men met elkaar een betere wereld kan maken. Het Friesland College wil onder meer door zijn internationaliseringsactiviteiten *“zichtbaar maken hoe het met zijn studenten en medewerkers aan deze universele waarden bijdraagt”* (Friesland College, 2019, pp. 51).

Continuïteit bewaken weinig genoemd ondanks teruglopende studentenaantallen

Meerdere mbo-scholen kampen met teruglopende studentenaantallen, doordat het aantal jongeren afneemt als resultaat van een afnemende bevolkingsgroei (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021). Als gevolg besluiten mbo-scholen te fuseren of worden opleidingen opgeheven. Dit zou tot problemen kunnen leiden doordat er een tekort ontstaat aan vakbekwame medewerkers in de toekomst, zoals in een aantal sectoren wordt ervaren. Toch wordt internationalisering nauwelijks ingezet om (buitenlandse) studenten aan te trekken. Een paar scholen zien wel kansen voor het aantrekken van internationale studenten, zoals het CITAVERDE College¹ (2019, pp. 32):

“In de directe nabijheid in het Duitse achterland is geen aanbod van agrarisch onderwijs meer sinds het sluiten van onze partnerschool in Straelen. Er zijn hier kansen om, zonder al te specifieke investeringen, ook jongeren uit de Duitse grensregio op te leiden specifiek binnen de agro- en paardensectoren”.

Hierbij stelt het CITAVERDE college (2019, pp. 32) dat de mogelijkheid om studenten over de grens aan te trekken, wordt versterkt als de diploma-eis voor het vak Nederlands wordt vervangen door Duits, of ten minste versoepeld wordt. Mogelijk kan ook de **omkeerregeling** Duits en Engels een uitkomst bieden om meer buitenlandse studenten aan te trekken.

In de kamerbrief "Internationalisering in evenwicht" stelt Van Engelshoven (2018) dat het aantrekken van internationale studenten nooit het enige doel mag zijn van het aanbieden van anderstalig onderwijs. Het aantrekken van internationale studenten is alleen van meerwaarde voor de Nederlandse student als de internationale studentenpopulatie wordt benut voor de ontwikkeling van internationale competenties, bijvoorbeeld door *internationalisation at home*. Tegelijkertijd stelt ze ook dat het aanbieden van anderstalig onderwijs ervoor kan zorgen dat opleidingen kunnen voortbestaan en studenten niet hoeven uit te wijken naar andere landen. Hierbij doelt ze op sterk specialistische opleidingen met teruglopende studentaantallen, zoals de pluimveehouderij. Het aanbieden van tweetalig of anderstalig onderwijs is op deze manier ook van meerwaarde voor de Nederlandse mbo-student.

Internationaliseringsactiviteiten

Van alle activiteiten komt (uitgaande) studentenmobiliteit het meest naar voren in de kwaliteitsagenda's, gevolgd door internationalisering van het curriculum. In 20 kwaliteitsagenda's wordt internationalisering genoemd als onderdeel van talent- of excellentieprogramma's. Internationale kennisdeling en vluchtelingenprogramma's worden het minst genoemd.

Tabel 3. Aantal mbo-scholen voor elk van de genoemde internationaliseringsactiviteiten

Veel genoemde activiteiten	Aantal mbo-scholen	Weinig genoemde activiteiten	Aantal mbo-scholen
Studentenmobiliteit	37	Internationale kennisdeling	2
Internationalisering van het curriculum	25	Vluchtelingen programma's	2
Talent programma's	20	International classroom	3
Internationalisering van medewerkers	18	Internationale onderzoeksactiviteiten	3
<i>Internationalisation at home</i>	15	Keurmerk of accreditatie	4
Internationale studenten populatie (in NL)	10		

Internationalisering abroad & at home

Uitgaande studentenmobiliteit wordt veruit het meest genoemd van alle internationaliseringsactiviteiten. Hierbij gaat het met name om internationale stages, uitwisselingen met buitenlandse studenten en internationale studiereizen. De mbo-scholen zeggen veelal de wens te hebben om studentenmobiliteit uit te breiden. Veel scholen benoemen in de kwaliteitsagenda nog onder de 10% doelstelling uitgaande mobiliteit te zitten die Van Engelshoven (2018) in haar kamerbrief noemt.

Volgens de mbo-scholen is uitgaande mobiliteit echter niet noodzakelijk voor het verwerven van internationale competenties. Internationale ervaringen kunnen ook in het klaslokaal in Nederland worden opgedaan, ook wel *internationalisation at home* genoemd. In de kwaliteitsagenda's worden verschillende vormen genoemd, waaronder taalonderwijs. Meerdere scholen beogen het aanbod van moderne talen, tweetalige- en internationale opleidingen

de komende jaren te vergroten. Zij zien taalonderwijs als een manier om de opleiding te internationaliseren. Naast taalonderwijs is (wereld)burgerschap een veelgenoemd aspect. De meerderheid van de mbo-scholen is het erover eens dat burgerschap een geïntegreerd onderdeel moet zijn van de opleiding, in plaats van een apart vak. Enkele scholen leggen hierbij de nadruk op internationaal- of wereldburgerschap.

Andere *abroad* en *at home* activiteiten die worden genoemd zijn internationale keuzedelen, virtuele internationale samenwerkingsprojecten (bijvoorbeeld via eTwinning), internationale/interculturele projecten in Nederland, internationale Skills wedstrijden en internationale gastsprekers. Waar niet alle studenten de mogelijkheid hebben om naar het buitenland te gaan, kunnen met *internationalisation at home* alle studenten een internationale ervaring opdoen en daarmee internationale competenties te ontwikkelen.

Voorbeeld internationaal project in eigen land:

"In 2017 is voor het project 'Newcomers in the kitchen' Europese subsidie (Erasmus+) toegekend. Het Clusius College is penvoerder, de projectleiding is belegd bij SUSP. In dit project, waarin mbo-scholen uit zeven Europese landen participeren, bereiden kinderen van migranten - vooral afkomstig uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika - en leerlingen van basisscholen uit het gastland, gezamenlijk maaltijden (uit de verschillende culturen). Dit wordt begeleid door mbo-studenten. In 2018 worden de aanpak en leermaterialen voorbereid in Nederland, die daarna in de andere landen ingezet worden. Kinderen vanuit de verschillende achtergronden komen op deze manier in contact met elkaar, leren elkaars cultuur en achtergrond begrijpen en maken kennis met het (beroeps)onderwijs in het gastland." (Clusius College, 2019, pp. 22-23)

Wrijving tussen excellentie en inclusie

Na studentenmobiliteit en internationalisering van het curriculum worden talentprogramma's het meest genoemd van alle internationaliseringsactiviteiten. Door middel van talent- of excellentieprogramma's beogen scholen meer uitdaging te bieden aan studenten die hier behoefte aan hebben, of juist studenten een extra duwtje in de rug te geven door middel van extra begeleiding.

In de kwaliteitsagenda's wordt internationalisering in excellentieprogramma's echter vooral omschreven als een middel om excellente studenten meer uitdaging te bieden. Hoewel dit internationalisering bevordert, kunnen zulke excellentieprogramma's onbedoeld bijdragen aan kansenongelijkheid. Wanneer internationalisering enkel wordt ingezet in de vorm van excellentieprogramma's, krijgen niet alle studenten de mogelijkheid om een internationale ervaring op te doen of internationale competenties te ontwikkelen. Daarom is het van belang om excellentieprogramma's als een toevoeging - en geen vervanging- te zien van reguliere vormen van studentenmobiliteit en *internationalisation at home*. Er kan naast excellentieprogramma's ook ingezet worden op internationaliseringsprogramma's die voor alle studenten toegankelijk zijn.

Internationalisering van werknemers en docenten

Door 1/3 van de mbo-scholen wordt de activiteit internationalisering van werknemers en docenten genoemd. Het gaat hierbij om zowel *at home* als uitgaande mobiliteit, zoals docentstages, *job shadowing*, studiereizen en uitwisselingen. Voorbeelden van activiteiten ondernomen door docenten zijn: online samenwerkingsprojecten met buitenlandse mbo-scholen en binnenlandse excursies. Door een aantal scholen wordt expliciet het belang van

internationalisering voor docenten en medewerkers genoemd. Door internationalisering kunnen docenten interculturele vaardigheden ontwikkelen en kennis van andere culturen verkrijgen. Op deze manier dragen zij bij aan de internationalisering van de student. Door de internationale ervaringen en kennis die docenten opdoen, kunnen docenten namelijk bijdragen aan de internationalisering van het curriculum. Bovendien kunnen docenten de student motiveren een internationale ervaring op te doen, zoals wordt beredeneerd door het ROC Mondriaan (2019, pp. 29):

“Mondriaan promoot actief internationale ervaringen in de vorm van [buitenlandse] werk- en studiebezoeken voor de medewerkers. Zij moeten immers mede respons geven op het enthousiasme van de studenten of studenten kunnen motiveren internationale ervaring op te doen”.

Diversiteit in en rondom de school beperkt genoemd

Een vorm van *internationalisation at home* die nog maar weinig genoemd lijkt, is het gebruik maken van de diversiteit aan achtergronden in en rondom de school. De studentenpopulatie van mbo-scholen is divers. Zo zijn er veel studenten met een migratieachtergrond, bestaan er internationale schakelklassen (ISK), trajecten voor vluchtelingen en zijn er buitenlandse studenten. Voor het verwerven van internationale competenties zoals *open-mindedness* en cultuursensitiviteit is het nodig dat de student in contact komt met mensen die een andere culturele achtergrond hebben. Hiervoor is het niet noodzakelijk om naar het buitenland te gaan, dit kan namelijk ook bereikt worden met de eigen studentenpopulatie binnen de school. Enkele scholen zeggen actief in te zetten op de internationale studentenpopulatie, maar dit bestaat nu nog voornamelijk uit uitwisselingsprogramma's. Door gebruik te maken van de diversiteit in en rondom de school kan iedere student internationale competenties ontwikkelen.

Randvoorwaarden

De minderheid van de mbo-scholen besteedt in de kwaliteitsagenda's aandacht aan randvoorwaarden van internationalisering. Van alle genoemde randvoorwaarden worden (internationale) partnerschappen en financiering het meest genoemd. Praktische ondersteuning, diversiteit & inclusie en informatievoorziening worden het minst genoemd.

Tabel 4. Aantal mbo-scholen voor elk van de genoemde randvoorwaarden

Veel genoemde randvoorwaarden	Aantal mbo-scholen	Weinig genoemde randvoorwaarden	Aantal mbo-scholen
Partnerschappen (o.a. internationale samenwerking)	18	Informatievoorziening	2
Internationale en interculturele competenties van docenten	11	Praktische ondersteuning (o.a. huisvesting studenten)	2
Financiering (o.a. beurzen)	10	Taalbeleid	4
Organisatie	8	Diversiteit en inclusie	5

Scholen zetten in op internationale partnerschappen

Het ontwikkelen en uitbreiden van (internationale) partnerschappen wordt het meest genoemd door de mbo-scholen. Het gaat hierbij om contacten met internationale brancheverenigingen, organisaties en -bedrijven, samenwerking binnen internationale netwerken en het aangaan of verdiepen van strategische partnerschappen. Mbo-scholen benoemen verschillende motieven voor internationale partnerschappen en samenwerkingsverbanden. Ten eerste om de

opleiding beter aan te laten sluiten op de internationaal georiënteerde arbeidsmarkt en zo de student betere kansen te geven. Ten tweede om als opleiding bij te blijven met internationale ontwikkelingen (ontwikkelingen in het beroep). In het groene onderwijs gaat het hierbij met name om thema's zoals klimaat en duurzaamheid. Een andere beweegreden is om bestaande curricula te verbreden met internationale perspectieven of nieuwe internationale curricula te ontwikkelen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Tenslotte is het aangaan van internationale partnerschappen en samenwerkingen erop gericht studenten beter toegang te geven tot internationale stages en studies. Meerdere mbo-scholen beogen daarnaast *hotspots* of centrale *hubs* te ontwikkelen in het buitenland, eveneens om studenten eenvoudiger toegang te geven tot internationale stages en studies.

“Deltion streeft naar het ontwikkelen van hotspots in Europa. Hotspots zijn steden of regio's waar we als Deltion een nauwe band mee hebben. Daarbij gaat het zowel om verbinding met stagebedrijven en de relatie met de school in het hotspotgebied als ook om huisvestingsmogelijkheden”. (Deltion College, 2019, pp. 54).

Internationaal competente docenten

Eerder werd bij de activiteiten benoemd dat meerdere mbo-scholen inzetten op internationalisering van medewerkers om ook hen de mogelijkheid te bieden internationale competenties (door) te ontwikkelen. Ook noemen mbo-scholen internationaal competente docenten als randvoorwaarde van internationalisering. Zoals één van de scholen dit mooi benoemt, moeten docenten eerst zelf internationaal bewust zijn voordat internationaal bewustzijn overgedragen kan worden. Daarnaast zijn internationaal competente docenten beter in staat het curriculum verder te internationaliseren, te ondersteunen bij internationale activiteiten en studenten te stimuleren om naar het buitenland te gaan.

Financiering belangrijke voorwaarde voor internationalisering

Een randvoorwaarde die eveneens van belang is, heeft betrekking op financiering. Meerdere scholen maken gebruik van Erasmus+ subsidie om uitgaande mobiliteit te faciliteren, voor zowel studenten als medewerkers. Een relatief groot aantal mbo-scholen was in bezit van de VET Mobility Charter², waarmee instellingen gemakkelijker toegang konden krijgen tot subsidies van Erasmus+. Enkele mbo-scholen maken ook gebruik van de *Interreg Europe* subsidieregeling.

Naast Erasmus+ stelt in ieder geval één school zelf extra geld beschikbaar in de vorm van een beurs voor internationale excellentiereizen. Het aanbieden van beurzen heeft volgens het Aeres geleid tot toename van het aantal studenten die deelneemt aan internationale excellentiereizen.

“Om voldoende ruimte te bieden aan de diversiteit waarbinnen internationale excellentiereizen kunnen worden ingevuld, is gekozen om een beurs van € 1.000 aan excellente studenten toe te kennen. De beurs is bedoeld als tegemoetkoming in reiskosten en kosten voor een excellentieprogramma”. (Aeres, 2019, pp. 57).

Gebrek aan financiële middelen is één van de grootste obstakels voor studenten om niet naar het buitenland te gaan (Petzold & Moog, 2018). Initiatieven zoals die van het Aeres kunnen de toegankelijkheid van een buitenlandervaring vergroten zodat studenten die anders niet naar het buitenland zouden kunnen gaan, nu wel naar het buitenland kunnen. Dit zijn voornamelijk studenten wiens ouders een laag economische status hebben, financieel afhankelijk zijn van een (bij)baan of studenten die zorg dragen voor een gezin (Allinson & Gabriels, 2021).

Beperkte aandacht voor organisatie, informatievoorziening, huisvesting en diversiteit & inclusie

Overige randvoorwaarden, zoals informatievoorziening, huisvesting en diversiteit & inclusie worden niet of nauwelijks genoemd in de kwaliteitsagenda's. Slechts 2 mbo-scholen benoemen informatievoorziening waarbij interne voorlichting wordt gegeven aan studenten over de mogelijkheden over internationale stages. Wat betreft de randwoorden omtrent organisatie geven enkele scholen aan dat internationalisering nog onvoldoende is verankerd in de opleidingen. Mbo-scholen hebben in het algemeen een centraal beleid voor internationalisering, maar stellen ook dat internationalisering nog verder ingedaald kan worden in de verschillende colleges en opleidingen.

“Internationalisering is steeds meer gemeengoed, maar de gewenste verankering in elke opleiding is nog niet gerealiseerd”. (Da Vinci College, 2019, pp. 44).

In dit kader hebben meerdere scholen als doel gesteld internationalisering in te bedden in alle opleidingen. Voorbeelden die worden genoemd zijn: in ieder college een speciale medewerker aanwijzen die studenten ondersteunt met betrekking tot internationale mobiliteit, en in iedere opleiding minimaal twee componenten van internationalisering in te bedden in het curriculum. Nog een andere school benoemt dat er recentelijk een practoraat internationalisering is gestart. Voor de overige scholen kan op basis van de onderzochte kwaliteitsagenda's niet gesteld worden in hoeverre internationalisering is verankerd in de organisatie.

Bewust taalbeleid

Een groot deel van de mbo-scholen ambieert het aanbieden van moderne vreemde talen en tweetalig onderwijs om het curriculum verder te internationaliseren. Om de kwaliteit te borgen van het tweetalig onderwijs, benoemen enkele scholen zich in te zetten op de meertaligheid van docenten om tweetalig onderwijs te kunnen faciliteren.

In de kwaliteitsagenda's wordt tweetalig onderwijs voornamelijk beschreven als een internationaliseringsactiviteit. Het CIBAP college (2019, pp. 37) ziet tweetalig onderwijs echter als voorwaarde van internationalisering, in plaats van een middel:

“Tweetalig onderwijs behelst meer dan het goed kunnen spreken van een taal. Engels is geen doel op zich, maar een voorwaarde. Het is de verbindende taal; je moet elkaar kunnen begrijpen anders kún je niet samenwerken”.

Een ander voorbeeld van bewust taalbeleid is het CITAVERDE College. Zij zetten in op tweetalig (Duits) onderwijs om zo Duitse studenten in de directe nabijheid over de grens de mogelijkheid te geven om groen onderwijs te volgen en er tegelijkertijd voor te zorgen dat de Nederlandse studenten in de regio niet uit hoeven te wijken naar andere regio's en landen voor het volgen van groen onderwijs, doordat de school kan blijven bestaan.

Onbedoelde effecten

De onbedoelde effecten van internationalisering, zoals kansenongelijkheid en milieu, worden vrijwel niet genoemd door de mbo-scholen. Een aantal scholen benoemt echter wel dat de internationaliseringsactiviteiten voor alle studenten van alle niveaus toegankelijk zouden moeten zijn, ook voor kwetsbare studenten en studenten die het minder breed hebben.

Daarnaast wordt door één school expliciet benoemd dat internationalisering (nog) niet inclusief is: "Nog niet alle studenten krijgen de kans om deel te nemen aan een internationaal project" (Grafisch Lyceum Utrecht, 2019, p.54).

D. Discussie en aanbevelingen

In dit onderzoek is bekeken of, en hoe, mbo-scholen in hun kwaliteitsagenda's aandacht besteden aan internationalisering. Hoewel kwaliteitsagenda's geen compleet beeld geven van de daadwerkelijke implementatie van internationaliseringsactiviteiten op de school, geeft het een beeld van in hoeverre internationalisering wordt besproken in relatie tot de kwaliteit van het onderwijs. De resultaten van deze studie bieden hiermee een basis voor de discussie over de rol van kwaliteitsagenda's in internationalisering en, mogelijk, hoe in de toekomst internationalisering in kwaliteitsagenda's en andere strategische beleidsplannen geïntegreerd kan worden. Op deze manier hopen we toe te werken naar een brede verankering van internationalisering in het mbo waarin alle mbo-studenten kunnen profiteren van de mogelijkheden van internationalisering.

In deze discussie gaan we dieper in op resultaten die verdere aandacht vereisen en doen we aanbevelingen voor de toekomst van kwaliteitsagenda's en internationalisering in het mbo.

Internationale ervaring voor alle studenten

Zoals Van Engelshoven (2018) stelde in haar kamerbrief, draagt internationalisering van het onderwijs alleen bij aan de kwaliteit van het onderwijs mits een internationale ervaring voor iedere student beschikbaar is. Op basis van de kwaliteitsagenda's lijkt internationalisering nog niet voor iedere student toegankelijk te zijn.

In eerste instantie lijkt de focus in de kwaliteitsagenda's voornamelijk te liggen op het vergroten van uitgaande mobiliteit, zoals stages. Deze focus is mogelijk te verklaren door de 10% mobiliteitsdoelstelling van OCW. Mbo-scholen ondernemen verschillende initiatieven om mobiliteit te stimuleren, zoals het aangaan van strategische partnerschappen, het opzetten van hotspots en het aanvragen van Erasmus+ subsidies. De grootste drempel voor studenten om naar het buitenland te gaan – gebrek aan financiële middelen, wordt hiermee niet weggenomen. Niet alle scholen zullen echter de financiële mogelijkheden hebben om mobiliteit voor alle studenten beschikbaar te maken. Naast het meer toegankelijk maken van mobiliteit zullen alternatieve vormen van internationalisering ingezet moeten worden om internationalisering meer inclusief te maken.

Ook is het de vraag of het nastreven van de 10% doelstelling niet juist de toegankelijkheid van internationalisering – en daarmee de kwaliteit van het onderwijs – tegenwerkt in plaats van stimuleert. Door deze doelstelling wordt internationalisering een doel op zichzelf, in plaats van een middel om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Een voorbeeld van een meer inclusieve doelstelling zou kunnen zijn dat iedere leerling minstens X internationale ervaringen op doet (zowel *abroad* als *at home*). Ook zouden doelstellingen geformuleerd kunnen worden in termen van leeropbrengsten van internationalisering zoals bijvoorbeeld het vergroten van internationale competenties.

Daarnaast lijkt op basis van de kwaliteitsagenda's niet in alle opleidingen evenveel aandacht te worden besteed aan internationalisering. Bij sommige opleidingen is het vanzelfsprekender om internationalisering te verankeren in de opleiding, zoals bijvoorbeeld *International Business*

of *Leisure & Hospitality*, dan bij andere opleidingen. Wel zien we in de kwaliteitsagenda's dat er veel ambitie is om internationalisering voor alle studenten toegankelijk te maken. Meerdere mbo-scholen streven bijvoorbeeld naar minstens 2 internationale componenten voor alle studenten. Andere scholen zijn van plan internationaliseringscoördinatoren in alle colleges aan te stellen.

Tot slot worden talentprogramma's vaak genoemd in de kwaliteitsagenda's. Zoals eerder beschreven, zijn talentprogramma's een manier om internationalisering te bevorderen, alleen is internationalisering in de vorm van talentprogramma's niet voor alle studenten toegankelijk. Internationaal coördinatoren en beleidsmakers moeten zich in de toekomst buigen over de vraag wat talentprogramma's betekent voor de toegankelijkheid van internationalisering. Uit de kwaliteitsagenda's blijkt dat internationalisering in de vorm van excellentie met name de studenten bereikt die meer willen en kunnen. Door alternatieve internationaliseringsactiviteiten aan te bieden die toegankelijk zijn voor alle studenten kunnen talentprogramma's een toevoeging zijn op het internationaliseringsaanbod en geen exclusieve ervaring.

Het is overigens niet zo dat excellentiegelden in de praktijk alleen gebruikt worden voor studenten die meer uitdaging willen, maar ook om studenten te stimuleren hun talenten meer te benutten die in het reguliere programma niet geheel tot uiting komen. Internationalisering zou ook juist ingezet kunnen worden om kansen van studenten die nu onderpresteren te vergroten. Door een internationale ervaring ontwikkelt een student competenties zoals zelfstandigheid, zelfvertrouwen, meertaligheid en doorzettingsvermogen (Rosier et al., 2020). Dit zijn competenties die weerslag kunnen hebben op de gehele (studie)loopbaan van een student.

Naast studentenmobiliteit zijn er ook andere, meer inclusieve, manieren om internationale- en interculturele competenties te ontwikkelen. We zien dan ook dat de meerderheid van de mbo-scholen verschillende vormen van *internationalisation at home* noemen in de kwaliteitsagenda's. Genoemde voorbeelden zijn virtuele internationale samenwerkingsprojecten, internationale studieonderdelen en vreemde talenonderwijs. Het potentieel van *internationalisation at home* kan echter nog verder worden benut. Hieronder enkele concrete aanbevelingen.

- **Besteed meer aandacht voor de diversiteit in en rondom de school.** Op enkele voorbeelden na, wordt er niet veel gesproken over het benutten van de diversiteit in en rondom de school. Binnen de school en de omgeving van de school is er al een diversiteit aan (culturele) achtergronden aanwezig, door onder andere de internationale studentenpopulatie, diversiteit in de Nederlandse samenleving en inburgeraars. Studenten hoeven daardoor niet per se naar het buitenland om in contact te komen met mensen met een andere achtergrond. Het project 'Newcomers in the Kitchen' is daar een mooi voorbeeld van.
- **'Van burgerschap naar wereldburgerschap'.** Burgerschapsonderwijs is verplicht voor mbo-scholen en draagt bij aan de drievoudige kwalificatie van het mbo. In vrijwel alle kwaliteitsagenda's wordt burgerschapsonderwijs dan ook genoemd. Mbo-scholen mogen zelf invulling geven aan de 4 dimensies van het vak burgerschapsonderwijs, (1) vitaal burgerschap, (2) sociaal-maatschappelijke dimensie, (3) economische dimensie en (4) politiek-juridische dimensie. Hierbij benoemen slechts enkele mbo-scholen thema's als wereldburgerschap en internationaal burgerschap. Door internationalisering in één of meer dimensies van burgerschap te integreren, kan internationalisering verder worden verankerd in de mbo-opleidingen en ontwikkelen alle studenten de benodigde kennis en houding om zowel actief deel te kunnen nemen aan de Nederlandse maatschappij, maar ook in de wereld.

Meer aandacht gewenst voor negatieve effecten van internationalisering

Van Engelshoven (2018) uit in haar kamerbrief zorgen over onbedoelde negatieve effecten van internationalisering op de kwaliteit van het onderwijs. Hierboven zijn we uitgebreid ingegaan op inclusie en kansengelijkheid. In dit deel doen we specifiek aanbevelingen voor het ondervangen van eventuele negatieve effecten op het gebied van taalbeleid en duurzaamheid.

Taalbeleid

Het aanbieden van anderstalig onderwijs moet te allen tijde een weloverwogen keuze zijn om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. In de huidige kwaliteitsagenda's wordt veel gesproken over het aanbieden van Engels- en Duitstalige vakken of tweetalige opleidingen, maar scholen besteden daarbij weinig aandacht in de kwaliteitsagenda's aan het voeren van een bewust taalbeleid. Zo wordt door een aantal scholen benoemd dat het aanbieden van Duits of Engels onderwijs kan helpen internationale studenten aan te trekken, maar een bewust taalbeleid waarin de kwaliteit van onderwijs op één staat, komt niet ter sprake. Wat betreft het borgen van kwaliteit van anderstalig onderwijs, is het van belang in te zetten op docent-professionalisering op het gebied van Engels en Duits. Dit is ook één van de voorwaarden uit de **Standaard voor tweetalig mbo** waaraan een tweetalige mbo-opleiding moet voldoen. Op deze manier kan de kwaliteit van tweetalige mbo-opleidingen geborgd worden.

De geringe aandacht voor taalbeleid in de geanalyseerde documenten kan een chronologische oorzaak hebben. De discussie over onbedoelde negatieve effecten van internationalisering laaide op terwijl de kwaliteitsagenda's werden geschreven, evenals het **wetsvoorstel taal en toegankelijkheid**. Om de kwaliteit van het onderwijs door middel van internationalisering te borgen, is het aan te bevelen om in toekomstig beleid meer aandacht te richten op het taalbeleid en de kwaliteit van anderstalig- en tweetalig onderwijs.

Concrete aanbevelingen zijn:

- **Inzetten op docentprofessionalisering op het gebied van Engels en Duits**, zodat de kwaliteit van het onderwijs in een andere taal wordt geborgd. Zie hiervoor ook de Standaard voor tweetalig mbo en het **competentieprofiel** van de tweetalige mbo-docent.
- **Bewust taalbeleid voeren waarin de meerwaarde van de Nederlandse student centraal staat**. Het aantrekken van internationale studenten mag niet het voornaamste doel zijn om anderstalig onderwijs aan te bieden. En als het aantrekken van internationale studenten nodig blijkt te zijn voor het voortbestaan van een opleiding, maak dan gebruik van de aanwezigheid van de internationale studenten om internationale competenties van Nederlandse mbo-studenten te ontwikkelen.

Duurzaam internationaliseren

Naast de bovenstaande negatieve effecten van internationalisering wordt er eveneens weinig aandacht in de kwaliteitsagenda's besteed aan de onbedoelde negatieve effecten van internationalisering op het milieu.

Zoals eerder beschreven, wordt studentenmobiliteit het meest genoemd van alle internationaliseringsactiviteiten. De mobiliteit van studenten brengt echter negatieve effecten op het milieu met zich mee. Zo is de totale CO₂ uitstoot flink toegenomen door de studentenmobiliteit. Er wordt geschat dat de totale wereldwijde studentenmobiliteit (binnen het hoger onderwijs) voor minstens evenveel CO₂ uitstoot zorgt dan een land als Letland (Shields, 2019).

Vrijwel alle mbo-scholen hebben duurzaamheid omarmd als een belangrijk thema en meerdere scholen zetten zich al in voor de SDG's. Een relevante vraag is daarom hoe internationale studenten- en stafmobiliteit duurzamer gemaakt kan worden.

Hieronder een aantal concrete aanbevelingen:

- **Om internationale competenties op te doen is het niet altijd noodzakelijk om ver te reizen.** Uitwisselingen kunnen ook dicht bij huis plaats vinden, binnen Nederland, of net over de grens. Ook kan *internationalisation at home* meer benut worden, zoals door online samenwerkingsprojecten met scholen in het buitenland.
- **Richt internationale projecten in rondom thema's zoals duurzaamheid.** Duurzaamheid, en andere thema's binnen de SDG's, zijn mondiaal en worden niet binnen de landsgrenzen opgelost. Het werken aan dit soort thema's vergroot het bewustzijn over de relevantie van internationale samenwerking en helpt tegelijkertijd de ontwikkeling van internationale competenties. Op deze manier is internationalisering van nog grotere meerwaarde voor de mbo-student, de school en de maatschappij. In het groene onderwijs gebeurt dit al op grotere schaal.

E. Beperkingen van het onderzoek

Het huidige onderzoek heeft een tweetal kanttekening en daaruit voortvloeiende aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

De eerste kanttekening heeft te maken met de geldigheid van de gebruikte documenten voor de analyse. De kwaliteitsagenda's zijn in 2019 gepubliceerd, dus voordat de coronapandemie de wereld in haar greep had. Door de pandemie werden de grenzen gesloten en vond er voornamelijk online les plaats. Dit heeft onmiskenbaar invloed gehad op internationalisering van het onderwijs, waarin studentenmobiliteit o.a. plaats heeft moeten maken voor virtuele mobiliteit. De ontwikkeling van *internationalisation at home* heeft een vlucht genomen. De kwaliteitsagenda's en dus ook de onderzoeksresultaten zijn daardoor waarschijnlijk verouderd. De gedane aanbevelingen over het borgen van de kwaliteit van het onderwijs door middel van internationalisering, gaan echter voorbij de effecten van de coronapandemie en zijn daarom nog steeds geldig.

De tweede kanttekening heeft te maken met het type document. Op basis van onze analyse kunnen conclusies getrokken worden over hoe internationalisering wordt beschreven in relatie tot de kwaliteit van het onderwijs. De kwaliteitsagenda's dienen immers als doel de kwaliteit van de school te verbeteren. Wat echter niet aan de hand van de kwaliteitsagenda's geconcludeerd kan worden, is de mate waarin internationalisering geborgd is in het mbo. Er kan dus niet worden nagegaan of internationalisering "met zorg is geïmplementeerd", zoals Van Engelshoven (2018) aanbeveelt, oftewel in hoeverre internationalisering terugkomt in de strategische beleidsplannen of visie van de school. Voor vervolgonderzoek zou het daarom interessant zijn om de strategische beleidsplannen van mbo-scholen onder de loep te nemen.

F. Conclusie

Studenten voorbereiden op de interculturele samenleving en internationaal georiënteerde arbeidsmarkt, dat zien mbo-scholen als belangrijkste doel van internationalisering. Om deze doelstelling te bereiken zetten de scholen vooral internationale mobiliteit, *internationalisation at home* en talentprogramma's in. Belangrijke randvoorwaarden voor deze activiteiten zijn

internationale partnerschappen, financiering en internationale competenties van docenten. Aan de onbedoelde negatieve effecten van internationalisering besteden mbo-scholen niet of nauwelijks aandacht in hun kwaliteitsagenda's.

Onze analyse van de kwaliteitsagenda's laat zien dat internationalisering voor mbo-scholen steeds minder een doel op zich is. Het feit dat internationalisering in 80% van de kwaliteitsagenda's wordt genoemd, laat zien dat internationalisering steeds meer in dienst komt te staan van de onderwijskwaliteit.

In onze aanbevelingen onderstrepen we het belang van meer aandacht voor toegankelijkheid van internationalisering, taalbeleid en duurzaamheid in de kwaliteitsagenda's of andere beleidsplannen, zodat internationalisering op een toekomstbestendige manier geïmplementeerd kan worden. Met als doel dat alle studenten gelijke kansen krijgen om internationale ervaringen op te doen en zich optimaal voor te bereiden op hun loopbaan en deelname aan de samenleving.

De kwaliteitsagenda's vormen een belangrijke impuls voor scholen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Door internationalisering daarbij op de juiste manier in te zetten, vergroot je de meerwaarde voor school, student en de docent. Internationalisering is daarmee een effectief middel om studenten te laten groeien in hun persoonlijke ontwikkeling, wereldburgerschapsvaardigheden en beroepscompetenties.

G. Literatuurlijst

Allinson, K. & Gabriels, W. (2021). "Maybe it will be different abroad". Students and staff experiences on diversity and inclusion in student exchanges.

https://siem-project.eu/documents/SIEM_Research_Report_2021_03.pdf

Engelshoven, van, I. (2018, 4 juni). Internationalisering in evenwicht [Kamerbrief].

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-22452-59.html>

Engelshoven, van, I. & Heerts, T. (2018). Bestuursakkoord OCW – MBO-Raad 2018-2022: Trots, vertrouwen en lef [Bijlage bij kamerbrief over bestuursakkoord]. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/documenten/convenanten/2018/02/07/bestuursakkoord-mbo-2018-2022-trots-vertrouwen-en-lef>

IBO (2019). Internationalisering van het hoger onderwijs. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/07/02/ibo-internationalisering-van-het-hoger-onderwijs>

Kommers, S., Hobbes, H.J., & van Gaalen, A. (2020). Meerwaarde van internationalisering in het mbo en ho.

<https://www.nuffic.nl/sites/default/files/2020-12/meerwaarde-van-internationalisering-in-mbo-en-ho.pdf>

Kommers, S., Peeters, L., van Staden, G. & van Gaalen, A. (2021). Internationaliseringsstrategieën in het hoger onderwijs.

<https://www.nuffic.nl/sites/default/files/2021-08/internationaliseringsstrategieen-in-het-hoger-onderwijs-beleid-van-nu-en-aanbevelingen-voor-de-toekomst.pdf>

MBO Raad. (2020). MBO Raad verankert SDG's in meerjarenvisie.

<https://www.mboraad.nl/nieuws/mbo-raad-verankert-sdg%E2%80%99s-meerjarenvisie>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2021). Referentieraming 2021.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/04/19/referentieraming-ocw-2021>

Nationaal Agentschap Erasmus. (2019). Internationalisering wordt volwassen. Lessons learned voor internationalisering in het mbo. https://www.erasmusplus.nl/sites/default/files/assets/Publicaties/Internationalisering_in_het_mbo_wordt_volwassen_web.pdf

Nuffic. (2021). Monitor internationalisering. Artikel in voorbereiding.

Petzold, K., & Moog, P. (2018). What shapes the intention to study abroad? An experimental approach. *Higher Education*, 75(1), 35-54.

Rosier, A., Messelink, A. & Steehouder, L. (2020). Begeleiders aan het woord. De relatie tussen internationaliseringsactiviteiten en internationale competenties. <https://www.nuffic.nl/sites/default/files/2020-09/begeleiders-aan-het-woord.pdf>

Shields, R. (2019). The sustainability of international higher education: Student mobility and global climate change. *Journal of Cleaner Production*, 217, 594-602.

H. Eindnoten

- 1 Vanaf schooljaar 2021/2022 zijn Wellantcollege, CITAVERDE College en Helicon Opleidingen samen **Yuverta**
- 2 De VET Mobility Charter is een kwaliteitskeurmerk die mbo-scholen tijdens het programma Erasmus+ 2014-2020 toegekend kregen als zij over aantoonbare kwaliteit beschikten en internationalisering breed hadden verankerd in het schoolbeleid. In het nieuwe programma Erasmus+ 2021-2027 is de VET Mobility Charter opgevolgd door de **Erasmus Accreditatie**.

Colofon

Auteurs

Gabriela van Staden

Suzan Kommers

Op deze publicatie, met uitzondering van het beeldmateriaal, is de Creative Commons Naamsvermelding Niet Commercieel 3.0 Unported-licentie van toepassing. Ga naar www.nuffic.nl/ccl voor meer informatie over het hergebruik van deze publicatie.

Nuffic Kortenaerkade 11 2518 AX Den Haag
Postbus 29777 2502 LT Den Haag
T 070 4260 260 www.nuffic.nl